

Bevezető

Tanulmányom egy partiumi nagyváros, Nagyvárad példáján - bemutatja, hogy hogyan változott a kommunizmus ideje alatt a jenetősebb közterek felépítése és használata napjainkig, illetve megragadja a térrel való, illetve a téren zajló szimbolikus interakciókat. A város terei kapcsán helyspecifikusan felvetődik a kérdés, hogy az egyáltalán, vagy csak kis mértékben megváltozott fizikai térhez, melyet Henri Lefebvre (Pásztor, 2006:33) a társadalmi viszonyok objektívált változatának nevez, hogyan viszonyul és alkalmazkodik a helyi közösség. Fellép-e diszkrepancia az absztrakt és a társadalmi tér között? Megvizsgáljuk továbbá a kortényező szerepét a városi tér szemléletében. Hogyan használja a politikum a teret a társadalmi kontroll eszközeként? Átalakulnak-e a városi terek fogyasztási cikkeké? A témaválasztásom egyik fő oka, hogy a közterek használata olyan vetületeire világíthat rá a társadalmi változásoknak, melyet a statisztikák és a történelem forrásait felhasználva nem kapunk képet. Hozzá tartozik a témaválasztáshoz továbbá, hogy Nagyvárad a XIX. század végén illetve XX. század elején Magyarország szintjén jelentős kulturális központ volt, az építészeti, történeti leírások, melyek mentén a társadalom megragadható is jelentős részt arról a korszakról szólnak, kevésbé problematizáltak az utána következő változások.

A tanulmány célja felderítés, mely alapjául szolgálhat egy későbbi átfogóbb kutatásnak.

Elméleti keret

A városszociológia diszciplínája foglalkozni kezd a térrel, mellyel a társadalom folyamatos és szoros interakcióban áll, melyet alakít és mely viszont meghatározza őt. Henri Lefebvre (Pásztor, 2006:33) neomarxista városelméletében a gazdaság mellett jelentős szerepet tulajdonít annak a ténynek, hogy a kultúra és a politika önálló hatással bír a történelmi folyamatokra és ennek folyományaként a városra is. Ő mondja ki elméletének egyik alapgondolataként, hogy a városi tér kölcsönhatásban áll a társadalmi környezettel. A társadalmi viszonyok a személyközi és csoportközi kapcsolatok mellett a környezettel, ez esetben a városi térrel való viszonyt is jelentik. Lefebvre a társadalmi tér kettős szerepét említi, mely szerint a tér keretet szab az emberi viselkedésnek, szokásokat indukál, ugyanakkor az emberek hozzák létre a várost, szükségleteik függvényében újraalakítják azt, így tulajdonképpen a város a „társadalmi viszonyok térben való objektívációja”(Pásztor,

2006:33). Lefebvre elméletének másik alap gondolata, hogy a tér a politikum számára a társadalmi kontroll eszköze, mivel az állam kizárólagos autoritással bír felette, a különböző objektumok térbeli eloszlása meghatározza a térhez kapcsolt szimbolikus interakciókat. A városi tér két típusát különíti el, az absztrakt és a társadalmi teret. A terület mérete, a lokalitás és az ezekhez kapcsolt profit a politikai szféra és az üzletemberek térfogalmához áll közel, ezt hívja absztrakt térnek. A társadalmi tér fogalma a tér munkahely és lakóhely funkciójára vonatkozik, illetve arra, hogy ez a mindennapi élet színtereként jelenik meg a társadalom számára (Pásztor, 2006:34).

John Urry a posztmodern város kapcsán arról ír, hogy a fogyasztás központjaivá válnak, szemben azzal, hogy a termelés központját képezték, és önmagukban is termékek, melyek megvásárolhatók és eladhatók, piacra vihetők (Pásztor, 2006:51).

A kommunizmus kontextusában Ahhoz, hogy megérthessük a múlt rendszerben a téren zajlott interakciókat, kontextualizálnuk kell társadalmi helyzetet politikai viszonylatokban. A kommunizmus megértésének kulcsa, totalitárius rendszereként az emberekhez és a tömegekhez való viszonyának megértésében van. A kommunizmus, egyfajta új rabszolgaságot hozott létre, totalitárius rendszer lévén kontrollt gyakorolt a gazdasági élet, a politika, a társadalom és a rendszer alanyainak gondolkodásmódja felett. A rendszer amely Romániában több mint negyven évig állt fenn, a következők jellemezték: a munkásosztály pártjának is nevezett kommunista párt egyeduralma, a lakosság erőltetett homogenizációja, a Titkos Szolgálat kiemelt szerepe és az általánossá vált megtorlások, szüntelen propaganda és teljes körű cenzúra, a lakosság marxista-leninista tanokra való nevelése, a piacgazdaság lerombolása és a terv-gazdaság bevezetése, a jogállam lerombolása és a proletariánus diktatúra létrehozása (Tismaneanu, 2006).

Szelényi Iván a neoweberiánus városszociológiai irányzat képviselője, foglalkozik a szocialista város urbanizációjával, történeti szempontból közelít meg ezt a kérdéskört. Elmélete fontos az iparosítás és urbanizáció viszonyának megértéséhez. Három dimenzió mentén ragadja meg az urbanizációt. Az egyik a városi népesség növekedése, térbeli koncentrációja és a növekedés üteme, a másik, hogy a városiasság mértékét a társadalmi viszonyok minőségében és az életmódban látja megragadhatónak. A harmadik ökológiai modell szerinti, hogy a városok egy egyenes vonalú, evolúció szerű fejlődésen mennek keresztül. Szelényi szerint egy szocialista városban kicsi a változatosság, hiányoznak

bizonyos boltok, éttermek, árúcikkek. Továbbá rossz a tér kihasználása is, mivel a telkeknek és a köztulajdonnak nincs piaci értékük, a tervezőket nem is kötik piaci feltételek. Ugyanakkor egy szocialista városban kevesebb a szélsőség, mivel az állam mindenkinek biztosít állást és fizetést (Szelényi, 1996). Mivel az állam kiiktatja a piaci árakat, és jelentős szerepet vállal a finanszírozásban, a lakásépítésben, teljesen visszaszorul a szabad piac az ingatlanpiacon ezért a meglévő lakásállomány jelentős mértékben leromlik (Szelényi, 1996:303). Szelényi a szocializmus megszűnésével kapcsolatban a következőket tartja fontosnak kiemelni: megszűnik az egypárt rendszer, megszűnik az állami tulajdon monopóliuma és új rétegződés alakul ki, melyben helyek kapnak többek között a technokraták és az értelmiségiek. A városban csökken a biztonság, nőnek a szélsőségek, a devianciák (1996:308). Végző soron az a következtetést vonja le, hogy az iparosítás nem mindig jár együtt az urbanizációval.

Módszertan

A kutatási kérdés megválaszolására, amely Nagyvárad köztér-használatának a változása és a hozzá kapcsolat jelentéstartalmak leírása, a fókuszcsoportos interjú módszerét alkalmaztam, mely megfelelő módszer emlékek, szimbolikus interakciók előhívására, támpontot adhat annak megértésére, hogy hogyan érvényesülnek ezek a képek csoportban, a közösség analógiáján. Két fókuszcsoportos interjúval dolgoztam, melynek különböző korcsoportú alanyai vannak, mindegyikük nemzetisége magyar. Az interjúalanyok első csoportja a kommunizmus ideje alatt, a második a kommunizmus után szocializálódott. Ez hivatott megragadni az idő dimenzióját, és az eltérő korból fakadó különböző mentalitást.

Az interjú során féknyképeket mutattam a kiválasztott terekről, alakulásuknak időrendi sorrendjében, ez alapján kellett beszélgetniük az alanyoknak.

A fókuszcsoportos interjú során az alanyok elmondták, hogy milyen információk birtokában vannak az adott terekről, mi ezeknek a funkciója, tudomásuk van-e átépítésekről az adott helyen. A térhasználattal kapcsolatosan beszélgetést folytattak a különböző téren zajló rendezvényekről, felvonulásokról, fesztiválokról. A diskurzusban kitértünk arra, hogy ők mire használták/használják a teret, mikor és milyen célból fordulnak meg ott. Reflektálok az ezekkel kapcsolatos gondolataikra, érzelmeikre, illetve hogy hogyan képződik le az fennálló társadalmi rend a térhasználatban. Terenként és ezen belül koronként haladtunk.

A vizsgált közterek körébe olyanok kerültek, mint a mai December 1 park, a Fő utca, Bémer tér, a Szent László tér és érintőlegesen beszélünk a térnek szánt, de funkcióját soha el nem látó úgynevezett Centru Civicről. A helyszínek mindegyike központi fekvésű, melyből kifolyólag ezek a terek több olyan intézményt, hivatalt és üzletet érintenek, amelyek biztosítják, hogy egy átlagos nagyváradi polgár élete fontos momentumainak színtereit képezzék. A terek kiválasztását beszélgetések előzték meg a város különböző korosztályhoz tartozó polgáraival, mely segítette megállapítani, melyek azok a helyek, amik egy átlagos város polgár mentális térképén megtalálhatók. Ugyanakkor szempont volt, hogy legyen olyan tér, ami fizikai változáson ment keresztül, és olyan, aminek csak a használata változott.

A December 1 park egykor piactere volt Nagyváradnak, mely tömörítette a hal-, a hús-, a zöldség- és az ócskapiacot. Önkéntesek alakították át a kommunizmus ideje alatt parkká, és megépült a Szakszervezetek művelődési háza. Mai napig ebben a formában működik. Az úgynevezett Centru Civic terét szánták új városközpontnak a múlt rendszerben, számos átalakítást eszközöltek rajta akkor, viszont ez sem akkor, sem ma nem látta-látja el tér funkcióját. A város Fő utcája a kezdetektől fogyasztási központ szerepét tölti be, egyetlen funkcionális változás rajta a villamos sín kivétele, ami a kommunizmus alatt történt. Ma jelentős számú üzlet, bank, szórakozóhely található rajta. A Bémer tér ad helyet a város színházának, több történelmi jelentőségű étteremnek, kávézónak, míg a Szent László tér a konkrét értelemben vett főtere a városnak. Itt található a Fekete Sas Palota, három különböző felekezet temploma. Ezek közül egy görög-katolikus, egy ortodox, neve Holdas templom és egy római katolikus, ami Szent Lászlóról kapta a nevét. Ez utóbbi két tér a kommunizmus alatt nem ment át jelentős fizikai változáson, leszámítva a főtér központi szobrának többszöri kicserélését.

Rövid történet és iparosítás

Nagyvárad újkori története nem tekinthető folyamatos fejlődésnek. Az Európát érintő fejlődések mind otthagyják a nyomukat a város arculatán. A korszakok akár etnikai-vallási, akár gazdasági-társadalmi vetületet vizsgálunk, mindig radikális változást hoznak a városba. A korszakok ugyanakkor mindig új és új társadalmi elitet hoznak (Kormányos, 2005:6). Nagyvárad intézményei, ma is használatos épületei javarészt 1900 előtt épülnek, betonba öntvén az akkori társadalmi viszonyok és kulturális életet. Ezeknek azonban a századfordulon

már nincs kihasználtságuk. 1902-ben a régi városháza és a Fekete Sas Palota kivételével döntés születik valamennyi városi tulajdonú épület eladásáról.

Az 1948-as államosították a főbb termelőeszközöket, megkezdődött az iparosítás folyamata. Sörgyárat, műanyaggyárat építettek, 1962 után megkezdtek a nagy nyugati ipartelep felépítését: a bútorgyárat, a timföld-, az autóalkatrész-, az előre gyártott betonelem-, a cukorgyárat, a hőerőművet. Az utóbbi három a mai napig működik. Új lakótelepek keletkeztek a város külső részein, ezúttal tömbházak alkották őket.

1963-ban megalakult a Pedagógiai Főiskola, ahol matematika, fizika és filológia földrajz-történelem és a testnevelés kar jött létre, majd 1990-ben létrejött a nyolc karral rendelkező Nagyváradi Egyetem. Ugyanebben az évben kezdte meg működését a Sulyok István Református Főiskola, ma Partium Keresztény Egyetemnevet visel. Létrejöttek az egyházi magyar iskolák, vagyis a Lorántffy Zsuzsanna Református Gimnázium és a Szent László Római Katolikus Gimnázium.

Az ipar és oktatás fejlődése, a gyárakkal létrejött munkahelyek eredményeképp 26 év alatt, 1966-os és az 1992-es népszámlálás adatait tekintve majd százezer fővel nőtt Nagyvárad municípium lakossága. 90 ezerrel több román, tízezerrel több magyar lakos él tehát 1992-ben. Ma Nagyvárad a Partium legkevésbé iparosodott-iparosított városa. Jelenleg csak a könnyűipar, és azon belül a textilipar a legfejlettebb szektor.

Nagyvárad terei a kommunizmusban és ma

Elemzésünk tárgya négy Nagyvárad központja beli tér, illetve említést teszünk a Centru Civicnek nevezett térnek szánt helységről, mely valójában soha nem látta el a funkcióját. Itt ugyanis nincsenek olyan intézmények, boltok, amelyek elég fontosak az emberek számára, e mellett soha sem készült el, egyes részeit a mai napig építik.

A Nagypiac, vagy mai nevén December 1 park azon kevés részéhez tartozik a városközpontnak, ami jelentős fizikai és funkcionális átalakuláson ment keresztül a kommunizmus ideje alatt. Egykor piac, mely egy helyen tömörítette a város összes piacát, így helyet kapott ott a zöldség-, a hús- és hal-, és az ócskapiac is. A kommunizmusban parkosítják önkéntesmunka segítségével, az Augustus 23 park nevet kapja, a piac kikerül a városközpontból.

„Önkéntes munkával, kötelezték az embereket. Az utecsisták csinálták, és jöttek még pár ilyen munkások, és köteleztek bennünket önkéntes munkába kellett menjünk hordani a mit tudom én, a mindent.” Erzsébet 62

*„Akkor adtak ilyen kis könyvecskét, Brigadiera muncii patriotice és akkor azt előnybe vették a lakás kiosztásnál meg ilyesmiknél, 800 órát kellett és kaptál lakást .
” László 63*

A saját kezűleg létrehozott térhez meglehetősen pozitív képet társít az idős korosztály. Úgy gondolják, ez tette lehetővé, hogy vigyázzanak rá. Ma a tér közepén egy katona szobor áll, az időskorú fókuszcsoporthoz szerint a hetvenes évek végén, vagy a nyolcvanas évek elején került oda. Nem tulajdonítanak neki különösebb jelentőséget.

Fontos momentum a Szakszervezetek művelődési házának megépítése az alanyaim emlékezetében.

„Utána ha jól emlékszem, megépült a szakszervezeti ház, ez a hetvenes évek körül lehetett. Nagyon jól esett a váradiaknak, mert tulajdonképpen egyetlen egy hely volt ami a közösségünknek színház volt. ” István 58

A szakszervezeti ház közös találkozóhelyévé vált a magyar és a növekvő számú román közösségnek. A fiatal alanyaim úgy vélik, hogy a románság számára építették a házat.

A tereket felvonulásokkor használták, melyek innen indultak ki. Minden gyárnak meg volt a maga sávja, ezekre kellett felállni, a környező utcák is megteltek emberekkel. De nem csak hivatalos rendezvényeknek adott otthont a park, a vándor cirkusz is megfordult itt.

Ma a December 1 park csaknem változatlan formában igazi nagyvárosi parkként szolgál a lakosság számára. A játszótér szinte minden mai fiatal használta egykor, ők ki szoktak ülni a padokra, vagy sakkozni, olykor gitározni itt, télen hócsatáznak. Kereskedők gyermekek számára elektromos kisautókat üzemeltetnek, a park végében gyorsétkezdék találhatók. A Szakszervezetek művelődési házat asztali teniszezésre, billiárdozásra használják a fiatalok. Különböző vásárokat, koncerteket és előadásokat rendeznek itt. A park maga is koncerteknek és fesztiváloknak ad otthont, mai értelemben populáris rendezvények és kihasználás módok ezek, melyek jelentős tömegeket mozgatnak meg. Az idős korosztály nem lévén célcsoportja a ezen rendezvények, kevéssé használja a tereket.

Az úgynevezett Centru Civic egy töréspontja Nagyváradnak. Itt találkozik a régi város a kommunista várossal. A December 1 park meghosszabításában található, Kolozsvár felé, a városközponttal átellenben. Ez volt az a hely, ahová a városközpontot akarták átöltöztetni a kommunizmus ideje alatt, azonban a tér soha sem készült el. Abban megegyeznek interjú alanyaim kortól függetlenül, hogy sosem látott el tér funkciót. Központtá alakításának idején tömbházakat, irodaházakat építenek, lebontott romos házak helyén. A tér elhelyezkedéséhez hozzátartozik, hogy mögötte található a Várad Vár. Az idős korszályú fókuszcsoport pozitívnak ítéli meg ezt a változást, jobbnak tartja új tömbházakat a régi házaknál, nem érzik magukat érintettnek az átalakításban.

„Ezek a blokkok szebbeknek számítottak, mint azok a házak.” Judit 60

Színházátjáró a Fő utcán kommunizmus előtt és ma

Ugyanakkor ismerik azt az érvet, ami a fiatalok egyetlen és kategorikus válasza. A tömbházakat azért építették oda, hogy eltakarják vele a várat. Etnikai okot vélnek az eset mögött.

Következő állomásunk Nagyvárad sétáló utcája, a Fő utca, mely csupán egyetlen strukturális változáson ment keresztül a kommunizmus ideje alatt, mégpedig azon, hogy elterelték róla a villamos forgalmat.

„A Fő utca mindig központja volt, úgynevezett korzó volt, a sétálóutcája volt a városnak.” László 63

Erre azért volt szükség, mert a kommunizmus kezdetén a Fő utca volt a társasági és közösségi élet

központja. Itt tömörültek a különféle boltok, szórakozóhelyek. Jellemző boltok voltak a húsüzlet, pékség, cukrászda. Igaz, hogy sok dolgot „tiketre” adtak, de alanyaim valóságos nosztalgiával, a közösségi élet csúcspontjaként gondolnak vissza az itt eltöltött időre.

Egy korábról átörökített szigorú társadalmi rend tartotta magát a hatvanas évek közepéig, mely világosan kirajzolódik az utca térhasználatából. Vasárnaponként az egész város a Fő utcára ment, ez volt mindenki közös találkozóhelye. Hozzá kell tennünk: nem volt más tér, ami erre a célra alkalmas lett volna. A visszaemlékezések szerint egyetlen rendőr felügyelte az utcát, pofonnal, és nem büntetéssel hártotta el a rendbontást. A lányoknak megszabták szüleik, hogy hányszor sétálhatnak végig a főutcán.

„Úgy engedték el a leányokat, hogy csak háromszor szabad járjon” Vica 64

Mindenki felvette a legszebb ruháját, és a Fő utcára illetve a közeli Bémer térre ment sétálni, beszélgetni, cukrászdákba, kávézókba ülni. Hozzá tartozik ehhez a magyarázat, hogy az idősebb fókuszcsoporthoz egy egységként kezelik a Fő utcát és Bémer teret, ez később megváltozik a köztudatban. A Bémer térre az idősek ültek ki, a körülötte lévő kávézókba kellett igyekezni, hogy helyet kapjanak. Innen divatos zenék szóltak. Mozi is volt ezen a téren egészen a kilencvenes évekig. Az itt található legjelentősebb épület a színház, átépítések a kommunizmus alatt és után nem történtek.

Szinte mindenki ismert mindenkit. Itt adtak életjelet egymásnak az emberek magukról, itt ismerkedtek meg a fiatalok. Itt termelődött újra folyamatosan a közösség és a közösségi szellem. Az emberek közötti viszonyok nem nevezhetők városiasnak.

„A Bémer térre oda az idősebbek ültek ki, ott székek voltak, nem padok, mi meg a főutcára. Akkoriban, hétféteken tele volt, és kellett igyekezzél, hogy találj. Elképesztő, és tényleg szebbnél szebb ruhákban, és felmértük, hogy na ez is jól néz ki, meg az is, na ezek is itt vannak.” Judit 56

Ugyanakkor nem csak a fogyasztás és a közösségi élet színtere volt a Fő utca, hanem a közös tudáson alapuló területi szegregáció színtere is. Túl az idős-fiatal kategória menti csoportosításon, a városi polgárság is elkülönül a cselédektől és a katonáktól. A Fő utcától végétől nem volt szabad tovább menni, és az ott sétáló cselédlányok és katonák sem jöhettek ide. Ezt a rendet a rendfenntartó hatalom is legitimálja.

A fiatalok is mesélnek a boltokról, a villamossínről. A régi Fő utcáról beszélgetve fontosnak tartják kiemelni a sok szecessziós épületet, a Bémer térrel kapcsolatban Adyt emlegetik.

A Fő utca- Bémer tér kihasználásában és a teljes városi rend struktúrájában változás következik be az erőltetett iparosítás és homogenizáció során, főként a hetvenes években. Százezerhez közeli számú lakos települ be Nagyváradra, ugyanakkor sokan el is hagyják azt, főként a fiatalok.

„Semmi közülük a Fő utcához, akik jöttek, asse tudták, hogy mi az(...) úgy, hogy az őslakosságnak egy nagy része elment, és jöttek mások, azok meg nem váradiak, nem érezték magukat odahaza” László 63

Felborulnak az etnikai arányok, jelentőssé válik az első generációs városiak száma. A régi lakók már nem szívesen mennek a térre, nem ismernek már mindenkit. Elfogadhatatlannak tartják a jövevények viselkedési szokásait, kultúráját.

Napjainkra a Fő utca megmaradt fogyasztási központnak, az itt fogyasztható termékek jellege változott meg, ugyanakkor felerősödött, hogy az utca maga is fogyasztható termék. Az idős korosztály mára már nem jár a Fő utcán, csak amennyiben muszáj. Ők nem fogyasztói a térnek. Bankok és pénzváltók színhelyének látják a mai sétáló utcát, amelyhez negatív konnotációt társítanak. A fiatalok viszont sokat találkoznak itt. Használják az üzleteket, ruhát, cipőt és ajándékot vásárolnak itt, kiülnek a kávézók teraszaira, szórakoznak, itt fizetik ki a telefonszámlájukat, ide járnak bankba, de keresztül haladnak rajta iskolába, munkába menetkor is. Vonatjegytől gyógyszerig, mindent lehet itt kapni. Közel van a posta, az Ady Endre Líceum, a börtön utcája is. Déutánonként és hétvégenként több száz ember sétál egy időben itt. Az idős korosztály ugyanakkor kihaltak titulálja a mai Fő utcát.

Tizenévvvel a rendszerváltás után, kicserélték a kommunizmusban lerakott burkolatot és padokat. A domináns diskurzus és a két fókuszcsoporthoz is negatívan viszonyul az új stílushoz.

„Vannak azok azok a fényes csíkok, tehát hogy pár lámpa kivilágít a földből, olyan, mint egy leszállópálya.(...) Olyan keresztül kasul, és az egésznek a designja rettenetes, nem tom ki tervezte és ki fizetett érte rengeteget. A kis kövecskék, amiből ki van rakva a főutcának az alakzata, azok a kis téglák, azokat nemtommilyen idegen országból szállították nagyon drágán. Mondta nekem valami építész csávó. ” Tünde 20

Ma a Fő utcán kirakodó vásárok, képkiallítások vannak, előszeretettel használják utcai zenészek és koldusok.

Utolsó állomásunk Várad mindenkorai főtere a Szent László tér, hivatalos nevén Piața Unirii, mely mintegy száz éve szinte semmilyen fizikai változáson nem ment keresztül, leszámítva a központi elemét képező szobrot. Az idők folyamán a Szent László szobrot Ferdinand király szobra, majd egy szovjet katonák emlékének állított obeliszk, és végül egy Mihai Viteazul szobor váltja, mely a kilencvenes évek első felében került mai helyére. A kommunizmus előtt először ez szolgált piactérként, ez később került a mai December 1 parkba. Mind a múlt rendszerben, mind napjainkban jelentős a hatalom és a lakosság szimbolikus térhasználata. A kommunizmusban itt voltak a felvonulások, beszédek, koszorúzások, sörfesztiválok helyszíne. A Fekete Sas Palota egykor a cselédnányok és katonák találkozóhelye volt, ma átjáróját elsősorban a fiatalság használja, mivel ifjúsági központ és szórakozóhelyek működnek alatta. A

Szent László tér kommunizmus alatt és ma

Városháza, a megyei könyvtár és a három templom meghatározza a tér hangulatát. Rendszerint a lakosság többsége gyakran megfordul ott, azonban üldögélésre, elidőzésre nem alkalmas.

A kommunista vezetés és lakosság egyet nem értése a közterek használatát illetően, és a hozzá kapcsolt erőszakos társadalom alakítással való szembenállás egy jelentős, azóta történelmiesült, városi legendává vált momentumban csúcsosodik ki, 1964-ben. A vezetés kivitelezhetetlen tervet állít, hogy a Szent László római-katolikus templomot elszállítja a városközpontból, lévén, hogy takarja a

városházát. Ebben az időben a görög-katolikus hívek is ezt a templomot használják. Ezeröttszáz ember, napokon át, nemzetiségtől és felekezettől függetlenül élő láncot alkotva körbeállja a templomot. A hatalom eláll tervétől.

„A templommal kapcsolatban én szerintem tulajdonképpen 1964-ben történt az meg, hogy a hatalmas elnyomás alatt lévő nép, aki nem mert egy rossz szót szólani, mert

rögtön kiforgatták és eltávolították, elenben a leges legelső megmozdulás Nagyáradon (...) az volt, hogy körbeállták. Bemagyarázták, hogy el fogják, hengerekre felteszik, elszállítják, ahol van most a postabank, arra a részre, a Kőrösnél, oda fogják, telepíteni,(...) el akarták görgetni.’’ István 58

Érdekes jelenség, hogy fiatal alanyaim konfliktusosabbnak és problémásabbnak tekintik a kommunizmus időszakát, mint az idősök. A térrendezés ténye mögött több esetben elnyomó szándékot vélnek. Az idős fókuszcsoporthoz ismeri ugyan ezeket a feltételezéseket, viszont inkább elfogadólag tekint az átalakításokra. Ennek oka lehet, hogy fiatalok többször említik egy-egy momentum kapcsán, hogy tanáruktól vagy egy történésztől hallották.

A sajtó napirenden tartja a köztérkérdését, érzékenyen és vehemensen reagál szinte minden átalakítási szándékra, fő kivágásra. Ugyanúgy napirenden van a köztérkérdésének elnevezésének kérdése.

Következtetések

A kommunizmus első felében az átörökített társadalmi rend leképződése volt megfigyelhető a köztérhasználatában. Általa kirajzolódnak a társadalmi kategóriák, a szegregált térhasználatban, melyek közös tudáson alapulnak. A nagyváros kulturális központ, ugyanakkor kisléptékű közösség. A hetvenes években felerősödő erőteljes betelepítési hullám kiszorítja a régi lakosságot környezetéből, megszünteti a városi rendet, atomizálttá teszi a társadalmat. A modern város terein kisebb mértékű a szegregáltság, ennek alapja nem feltétlenül a közös tudás.

A Fő utca megmarad a kor igényének megfelelő fogyasztási központnak, viszonylagos elnéptelenedése a város széléin megjelenő üzleteknek, tereknek tudható be.

A kommunista változtatások vegyes reakciókat indukálnak. Míg a Piac tér parkosítását és a Szakszervezeti ház létrehozását pozitív inreakciók kísérik, a közösségi élet építéseként fogalmazódik meg, az érvényes társadalmi értékrend értelmében a közösség kockázatot vállalva fellép az elnyomó rendszer ellen, hogy megvédje a az etnikai és vallási szimbolikus jelentéssel felruházott templomot. Ugyanakkor a nem társadalmi szükséglet és elképzelés vezérelte építettésű Centru Civic nem válik a köztudatban térré, a lakosság a mai napig nem vette használatba.

A fiatal fókuszcsoport az értelmiségtől, és nem szintén nagyváradai szüleitől szerzi tudását a köztetek múltjáról, konfliktualistábbban látja a térhez kapcsolt változásokat, mint a kort ténylegesen megélték.

Könyvészet:

Kormányos László: *Városfejlesztés Nagyváradon a 20. század elején*, Partiumi és Bánsági Műemlékvédő és Emlékhely Bizottság, a Királyhágómelléki Refotmátus Egyházkerület, Nagyvárad, 2005

Pásztor Gyöngyi: *Városshociológia. Elméletek és problémák*, Presa Universitară Clujeană, Kolozsvár, 2006

Szelényi Iván: *Cities Under Socialism – And After*, Blackwell Publisher Ltd., USA, 2006

Tismaneanu, Vladimir ed. (2006): *Raportul comisiei prezidentiale pentru analiza dictaturii comuniste in Romania*, Bucuresti.
http://www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf